

underdejlige syrener! *Fredrik Nygård* (14). Syrener! der ånder så rusende sød · som selve den elskedes hviskende stemme! · så jeg i hver pore en rislende fryd · af elskov og sommer og sol kan fornemme! *Salomon J. Frifelt* (15); jeg ånder de duftende strømme, · jeg nyder den regnfriske luft. · Det er, som eksotiske drømme, · en vekslen med farver og duft *C. J. E. Aakerlund* (16).

Goddag, I henrivende unge syrener, der hænger og dingler i blæsten · og ligner generete små halvoksnede piger af dem, der endnu går til præsten (a), men nonnebleg, andægtig · og kysk stod hvid syren · med en yndefuld klase · på spidsen af hver gren (b); hun var så skær som en klase syren, · der vugger en junidag på sin gren (c) *Thorkil Barfod* (17). De hvide syrener som rimpudder hang *Salomon J. Frifelt* (18). – Syren og guldregn knyttes i dansk poesi meget ofte sammen, f.eks.: guldregnen tænder sit prangende lys · mellem de hvide syrener *Knud Secher* (19); se, guldregns tindrende eventyrpragt · gi'r solhedt syrenernes klaser · et middagens dejlige, duftende kys *Olaf Gynt* (20), når egen knoppes · og granerne duppes · og skræpperne kanter den støvede vej; · når frøen fortæller · mens guldregnen hælder · sig over syrenen i hviskende leg, · da dages, da kommer · den danske skær-sommer, · farvel og på gensyn du liflige maj! *Chr. Richardt* (21).

Vinden synger om elskov, · syrenerne dufter af lig. · Smyk mig blot ikke med syrener · når jeg dør *Aage Rasmussen* (22). – I Peter Alsted's digtsamling »Røde Syrener« 1896 (23) går blomsternes duft som et æterisk ledemotiv mellem to unge menneskers tilværelse på heden – fra deres tidligste barndom og til dødens tærskel. Du røde syren! Du røde syren! · som klæder det sandede dige, · hvor fik du den vidthen søgende rod, · hvor fik du den duftende overflod · af klynger, svulmende rige?

I tiåret 1911–20 nævnes syrenen 103 gange i 185 danske digteres poesi (24).

Marinus Børup, Syren (9); A. J. Gejlager, Syrenen (25); Hakon Holm (26); Iljitsch Johansen (27); Hulda Lütken, Syrener (28); Fredrik Nygård, Mørke syrener (14); Aage Rasmussen, Syrener (22).

LITTERATUR: (1) 433s 70; (2) 587 9,1916,2; (3) 415 20; (4) a 821 17; b 821k 13; (5) 50 12; (6) 61b 64; (7) 511 29/5 1952; (8) 417 1913,359, 776b 88; (9) 117c 84; (10) 789q 41f; (11) 316c 78; (12) 115 100; (13) 361 18. saml. 1961, 40; (14) 664b 51; (15) 268b 73; (16) 1001 13; (17) a 48d 21; b 48c 57f; c 417

1915,431; (18) 268 8; (19) 818; (20) 316g 37; (21) 766d 61; (22) 753b 40f; (23) jf. 13 29; (24) 665k XII.2; (25) 297 67; (26) 392g 114; (27) 444; (28) 566c 11.

Ask, *Fraxinus excelsior*

Indtil 40 m højt træ med fannede blade, små og meget ufuldstændige blomster i tæt top og aflange vingede nøddfrugter. Alm. plantet gavntræ, også vildvoksende i skove, hyppig plantet som læ ved gårde og huse samt på kirkegårde.

Asken udgjorde en væsentlig del af egeblandingsskovene, efter at klimaet i subborealtiden (2.500–400 f.Kr.) igen blev mere fastlandspræget.

Af dette træ bruges årligt mange slags gavntømmer, derfor fældes store mængder og plantes år for år nye – på kirkegårde, i skove, vænger og enemærker, ja endog i bondens egne haver og gårde (1648 1). Man må helst ikke plante ask i nærheden af andre vækster, der dræbes af rødderne (1806; 2).

Ask, æsk begyndelsen af 1400-t ff, fællesgermansk med uvis oprindelse; ask var det oldnordiske navn for vikingskib, mandskabet hed askmænd; æske = oprindelig en beholder af ask; i mange gamle stednavne: Askø o. 1230ff Smålandshavet, Eskemose 1316ff NSjælland, Eskær (Æskvær) 1328ff Njælland, Askø 1329ff SLolland, Asnæs o. 1370ff Odsherred, Eskebjerg o. 1370ff NVSjælland, Eskeballe 1442 ved Horsens, Eskemose o. 1450ff Lolland, Eskær 1478ff ved Vejle, Ask 1499ff landby i Øjylland; i slægtsnavne: Ask, Eskelund, Eskær osv.

Fugletunge 1533–1779, frugterne ligner »nogle slags fugletunger ganske meget« (1648; 1), også *sild* o. 1870ff og *fisk* 1910 på Bornholm, *møllevinger* Njælland skyldes leg, s. 158; *oldenborretræ* København o. 1870 fordi billen holder til i træet; *rågeask* Bornholm o. 1870, råger (o.a. fugle) bygger rede i høje aske (3). Frugtstandene: *punge* (1648; 1).

As-Klakring kommunes våben 1962ff har to askeblade (bynavnet As var vistnok oprindelig Askenæs).

LITTERATUR: (1) 697 238; (2) 398 1806,11; (3) 689 1,611f; 148 2,30; 8,83; 9,26,245; 11,38,115,117f og 12,12,66.

FÆLDNING, VEDDETS ANVENDELSE

Ask bør fældes ind mod jul (1796; 1) eller om

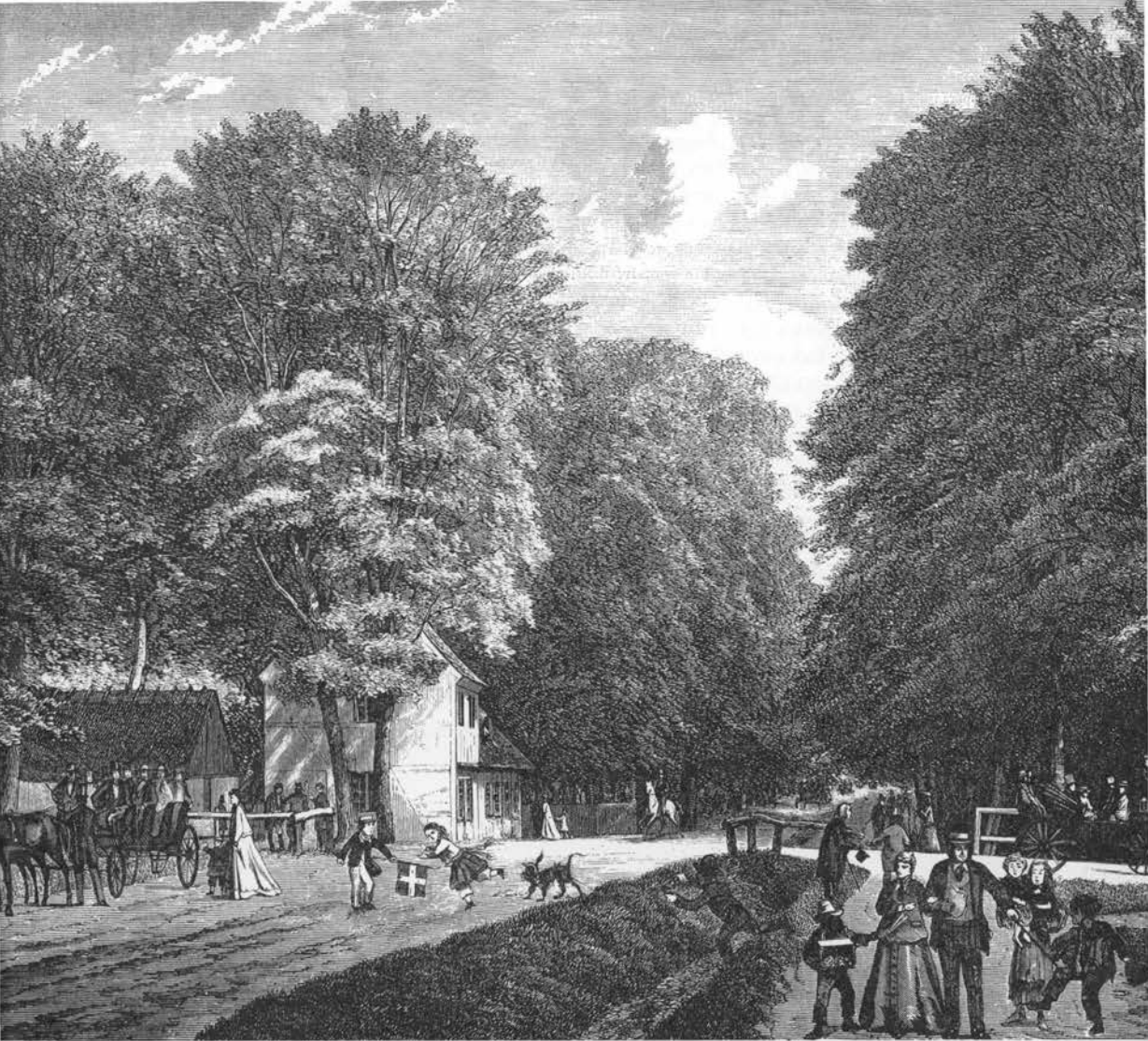
»Den døde ask«. Maleri af Niels Skovgaard, 1927.

vinteren – så er veddet mindre udsat for angreb af orm (1806; 2), sml. s. 157. Fældet og kløvet i marts og tørret i vårlæsten er det bedst og stærkest til husredskaber (1780; 3). Til plejlagler skal fældes i månens sidste kvarter og nymåne, ellers bliver marvstrålerne for åbne og træet sprækker (SFyn; 4).

Fra Ertebøllekulturen o. 5000–3000 f.Kr. er i Åmosen VSjælland fundet udkløvede askepinde som pileskafter, på boplads i Satrup (Angel) spader af ask med hjerteformet plade, en spade hedder stadig på egnens dialekt *eschil* (5). Del af bue fra ældre stenalder er fundet ved Bra-brand sø (6). I bronzealderen blev ask brugt til bl.a. pålstave, økseskafter, pileskafter og spyd-

stager (7), kar, skåle og æsker, et møbel som ligner nutidens klapstol, men måske blev anvendt som bord (8). En 2600-årig plov af stykke asketræ med to gaffelgrene fandtes 1942 i Hvorslev mose MJylland, og et par ski af ask fra yngre bronzealder lå i Illerup mose ved Skanderborg (9). I jernalderen blev veddet anvendt til husbygning, skjolde, hjulfølge (Dejbjergvognen, førromersk jernalder) i vikingetiden til spanter, fra 1200–1300-t bl.a. til drejede skåle og låg, skafter og tøndebånd (10).

Det hårde, seje og lette ved er meget anvendeligt og derfor så stærkt efterstræbt af skovtyve, at man flere steder, således på Fyn, opgav at plante ask (11). En gårdmand i Blangstrup ØFyn

»Bramsen-askens« ved gavlen af Peter Lieps Hus i Dyrehaven. Træsnit i Illustreret Tidende 15-12-1867.

fik 1807 Landhusholdningsselskabets sølvbæger for at have opelsket et tusinde aske (12). *Æsk* og fisk · sætter hurtig mad på disk (Sundeved; 13). I 1700-t blev stamme og ved brugt til bl.a. tromler (MSjælland 1770; 14) og var bedst til taljeblokke (1766; 15). O. 1880 fik bønderne fra dette træ: gulve, lofter, stolper, løsholte, spær, fodstykker, nagler, møbler, husgeråd, lægter og rafter, bomme, læsetræer, led, vognstænger, tømmer til overvogne, kurvefædinger, kanemeder, hamler, harveskeder, plovåse, skafter og håndtag på redskaber og værktøj (spade, rive, le, økse), bøssekolber, plejslugler, stave og bunde i sibøtter o.a. kar, tønde- og karbånd, tækkæppe, de bedste humlestager, klove til at binde

kreaturer med – i øvrigt blev veddet mest brugt af karet-, hjul- og sadelmagere, drejere og bødkere, roden til indlagte arbejder; ask gav kanonlavetter og blev benyttet lidt på skibsværfter. Barken kunne bruges til garvning og farvede med forskellige tilsætninger chokoladebrunt. Ask blev derimod sjældent brugt som brændsel, skønt »intet grønt ved brænder bedre« (1794) og varmer mere, det giver en behagelig lugt og egner sig derfor til kaminer (1796): eg og el · det brænder så *træl(s)*, · bøg og ask, · det brænder så rask (Rødding Sønderjylland; 16). Trækullene var gode, asken gav god potaske til tøjvask. (17). Plovåsen var oftest af ask (ellers el), som også gav slåen i åsen og hjælpenaglen over denne,

endvidere *tyven* = tyk kæp til at løfte ploven og fjerne jord fra muldfjælen, *bøssen* = stykke træ mellem hjulene, og bøsseslåen, hvorpå hamlen var anbragt, desuden hjulegerne og plovhovedet med skåret (Bornholm 1700-t; 18). *Bømen* – helst af ask – på hjulploven havde to kiler, var rund fortil og firkantet bagved med huller til sulen og langjernet samt huller til *dybstikken* (jernbolt), hvor forploven var fastgjort (Als; 19). Bøjle af ask gennem hul i svinglen forbandt denne med hammelstokken (NFyn o. 1850; 20). Leskaffet (i Vendsyssel *askedrag*; 13) og i de fleste landsdele plejlslaglen var af ask (21), der helst skulle være fra haven eller vokset på mosebund (22), ask til plejlen blev ofte stjålet i herremandens skov (23). Af ask var hørivens skaft og hoved, i ØJylland også tænderne, men de bedste rivetænder fik man af hvidtjørn (Fyn

(24), *halmsulen* til at vende neg i laden med var en tvekløftet askegren (Falster; 25), *mejeredet* eller (jysk) *krøjen* med fire små askepinde indfattet i to stokke af samme træ og med kramper fastgjort til leskaffet, så de under hugget samlede kornet (26); når krogene var skåret til den rigtige tykkelse, blev de bøjet og fastholdt med bånd kogt, så bevarede de formen (27). Agestolens ryg- og sidelæn var tykke stykker bøjet asketræ (VJylland o. 1850; 28). En *rew* til at ribbe (rense) tækkehalmen fra småhalm havde form som en stor redekam og var gjort fast til en løbjælke (Helgenæs o. 1870; 29). Tynde kløvede asketræer gav tønd- og karbånd, man havde ved flere gårde en lille askelund til det brug (Vejle amt o. 1850; 30). I Skelum Himmerland fandtes o. 1875 en hjemmeindustri for spadeåg, øsekopper m.m. af ask (31).

Ask regnedes for velegnet til fremstilling af mælkespande. »En malkepige hviler sig«. Maleri af Fr. Vermehren, 1852.

På Fyn fandt træet anvendelse til bl.a. hamerskafter, vognkæppe og -stænger, tøjrpæle, svingler, klaptræer i grimer, *klot'er* (kroge) i stalden, undertiden til endestykker på saven (32); piskene kunne være en lang askekæp, hvis ene ende var flosset ud og flettet til snert, trøske fra rådne stubbe kom i fyrtdønden til at slå ild med (33). O. 1910 blev på NVFyn lavet træsko af askens rodstykke; de småsten, man snart trådte op i bunden, gjorde denne mere slidstærk, men det ejendommelige ved disse træsko var, at man sled hul i næsen før i tåen (32).

Fra Sjælland oplyses, at ask blev brugt til nager i tagkonstruktioner, håndrivens hoved, letøjets kroge, hammelstokke, svingler og hjulfælge, bøjler i agestolen, »korset« i bikuber, en stuebordplade af ask var særligt fint (34), malkebøtter (Stevns; 35); man havde altid et forråd af

ask, hvis noget gik itu. I Københavns amt blev o. 1860 af ask fremstillet kegler som hjemmeindustri (36).

På Falster: til langvægs-ender, tøjrehjul, bøjlepinde, halmsuler, port- og dørlåer, *kyrehyllen* = bøjle om tøjrede køers ene ben (37). På Bornholm var asketræ i 1800-t's begyndelse en meget vigtig eksportvare (38); det blev på øen anvendt til spade- og skovlskafter og træskoklamper (Allinge o. 1890), en gennemsavet tvege af ask med tre ben blev før brygningen sat frem til *råstabaljan* (39).

Ved af ask fældet om foråret bliver let ormskudet (1761; 40), sml. s. 154. Måske fordi begge træsorter hurtigt angribes af boreorm lød en sønderjysk talemåde: Hvem der bygger af ask eller pil, får hverken ro eller hvil' (41), sml. pil bd. 2.

Karetmager ved sit arbejde. Ask indgik bl. a. som hjuleger. Dansk Folkemuseum, Brede.

